

ION TĂNĂSESCU
(ed.)

**Brentano – Comte – Mill:
ideea filosofiei ca știință**

Selecția textelor, coordonarea terminologică a traducerii
și studiu introductiv de Ion Tănăsescu

Traducere de: Alexandru Bejinariu, Andreea Eșanu, Constantin Stoenescu,
Oana Vasilescu

Cuprins

Ion Tănăsescu – *Franz Brentano și Auguste Comte. Teoria stagiilor gândirii și concepția asupra psihologiei* / 7

Auguste Comte – *Curs de filosofie pozitivă, Volumul I, Preliminarii generale și filosofia matematicii* / 51

Avertismentul autorului / 51

Tabel sinoptic / 54

Lecția 1: Sumar. Expunerea scopului cursului sau considerații generale asupra naturii și a importanței filosofiei pozitive / 55

Lecția 2: Expunerea planului cursului sau considerații generale asupra ierarhiei științelor pozitive / 79

John Stuart Mill – *Auguste Comte și pozitivismul, Partea I, Cursul de filosofie pozitivă* / 103

Franz Brentano – *Auguste Comte și filosofia pozitivă* / 169

Franz Brentano – *Despre motivele descurajării în filosofie* / 189

Franz Brentano – *Cele patru faze ale filosofiei și starea ei actuală* / 201

Franz Brentano și Auguste Comte Teoria stagiilor gândirii și concepția asupra psihologiei

Ion Tănăsescu

1. Introducere

Franz Brentano s-a ocupat intensiv cu filosofia lui Auguste Comte încă din perioada sa de profesorat la Universitatea din Würzburg (1866–1873). Studiul „Auguste Comte și filosofia pozitivă” (1869), prelegerea publică „Auguste Comte și pozitivismul în Franța contemporană” (SS 1869), scrieri precum „Despre legea dezvoltării istorice” (în jur de 1870)¹, *Psihologia din punct de vedere empiric*² (1874) și prelegerea inaugurală de la Universitatea din Viena, „Despre motivele descurajării în filosofie” (1874), înfățișează mersul și accentele acestei preocupări.³ Cu toate că textele pe care Brentano i le dedică în

¹ Trebuie, de asemenea, menționate textele: „Introducere. Despre conceptul de istorie a filosofiei” („Einleitung. Vom Begriff der Geschichte der Philosophie”) și „Filosofia istoriei filosofiei” („Philosophie der Geschichte der Philosophie”), care, împreună cu lucrarea tocmai menționată, au fost editate de către K. Hedwig în volumul *Istoria filosofiei moderne (Geschichte der Philosophie der Neuzeit)* (1987) (GPhN, 1-12, 77-80, 95-105). În ciuda importanței lor pentru înțelegerea raportului dintre Brentano și Comte, aceste texte au fost luate în considerare uimitor de puțin în literatura de specialitate. Ediția conține alături de scrierile despre filosofia modernă și alte texte rămase în manuscris extrem de importante pentru înțelegerea concepției lui Brentano asupra filosofiei, abstractizării, clasificării științelor, metodei ș.a.m.d.

² În continuare mă voi referi la această lucrare atât în text, cât și în referințele bibliografice sub sigla PeS.

³ Din acest studiu a apărut doar primul articol: „Introducere. Natura științei pozitive” („Einleitung. Natur der positiven Wissenschaft”). Manuscrisul omonim H 48 este mai cuprinzător și a fost publicat parțial în GPhN, 247-294; v. în legătură cu aceasta observațiile lui Hedwig (*op. cit.*, 361-371) despre structura manuscrisului și despre vol. I din *Cursul* lui Comte. Titlurile articolelor, care fuseseră concepute drept continuare a studiului apărut în *Chilianeum* despre natura științei pozitive, sunt enumerate de către Werle (Werle (1989), 38). În „Prefață”, Hedwig atrage atenția

Respingerea pozitivismului în perioada sa vieneză (1874-1895) lui Comte nu sunt la fel de numeroase precum cele din perioada würtzburgeză⁴, Comte a rămas pentru el și în această perioadă un important partener de dialog.

Întrebările și temele pe care Brentano le tratează în lucrările amintite acoperă un spectru tematic larg: concepția asupra filosofiei pozitive, a legii celor trei stadii, a clasificării științelor la Comte, respingerea de către acesta a observației interne și atitudinea lui față de religie și teism.⁵ Dintre aceste teme, mă voi ocupa în continuare îndeosebi de raportul dintre legea lui Comte a celor trei stadii ale gândirii și teoria lui Brentano a celor patru faze ale filosofiei. Teza pe care o susțin în legătură cu aceasta este că, deși era important pentru Brentano să sublinieze un anumit consens între cele două teorii, totuși, concepția lui a celor patru faze ale filosofiei a fost elaborată independent de doctrina lui Comte atât în privința genezei, cât și în cea a aplicării ei în istoria filosofiei. În acest context este important de precizat că cei doi gânditori se raportează la istoria a două științe care au evoluat în mod radical diferit: istoria științelor pozitive fundamentale s-a desfășurat liniar și progresiv-ascendent; istoria filosofiei a decurs, dimpotrivă, ciclic. Strâns legat de aceasta este faptul că ambii gânditori dezvoltă strategii complet diferite în ceea ce privește reformarea filosofiei: Comte susține o filosofie pozitivă inspirată în chip decisiv de istoria științelor pozitive. Cu toate că și Brentano crede că reînnoirea filosofiei trebuie să se folosească de punctele metodice forte ale științelor

asupra faptului că autorul care a trezit interesul lui Brentano pentru filosofia lui A. Comte a fost J. St. Mill, și anume traducerea din franceză în 1868 a lucrării acestuia *Auguste Comte and Positivism* (1865); exemplarul personal al lui Brentano conține numeroase sublinieri și însemnări (GPhN, XXIX și nota 363-364, 368); v. și Stumpf (1919), 105; Werle, *op. cit.*, 130-131 și Fisetete ((2014), 94-5) care subliniază că atenția acordată de Brentano filosofiei lui Comte trebuie văzută în conexiune cu interesul său pentru empirismul englez (*op. cit.*, 94).

⁴ Este vorba despre prima parte din „Positivismus Kolleg” (1893/94); v. și „Filosofia istoriei filosofiei” (circa 1878) în GPhN, 77-80.

⁵ Toate aceste probleme au fost discutate în literatura de specialitate. În ceea ce privește raportul dintre legea celor trei stadii a lui Comte și doctrina lui Brentano despre cele patru faze ale filosofiei, v. Hedwig, *op. cit.*, XXXIV; Münch (1989), 37 și urm.; Mezei și Smith (1998), 12-16; Fisetete, *op. cit.*, 102 și urm.; pentru influența clasificării științelor a lui Comte asupra lui Brentano, v. Münch, *op. cit.*, 41-50; Fisetete, *op. cit.*, 107 și urm.; în legătură cu concepția lui Comte și a lui Brentano asupra psihologiei și a percepției interne, v. Münch, *op. cit.*, 46, 49; Fisetete, *op. cit.*, 113, 115-120; în ceea ce privește problema teismului și a religiei, v. Münch, *op. cit.*, 52; Hedwig, *op. cit.*, XXXI și urm.; Werle, *op. cit.*, 39; Tiefensee (1998), 332 și urm.; Fisetete, *op. cit.*, 106. În ciuda titlului său, *Vers une philosophie scientifique. Le programme de Brentano*, volumul editat de către Niveleau nu conține niciun studiu de sine stătător asupra raportului dintre Brentano și Comte (Niveleau, 2014).

pozitive, el scoate totuși în evidență mult mai pregnant decât Comte continuitatea cu tradiția filosofică și pledează pentru reîntoarcerea la anumite momente culminante ale ei.

2. Legea celor trei stadii a lui Comte

Pentru Comte, filosofia este „sistemul general al concepțiilor umane” asupra „totalității fenomenelor”.⁶ Ea nu este o știință pozitivă, deoarece nu aparține scării enciclopedice a științelor pozitive, ci este mai degrabă un tip de disciplină care se formează prin reflecție asupra „generalităților științelor fundamentale” și asupra metodelor care au fost folosite de-a lungul vremii pentru a explica diferitele clase de fenomene.⁷ În acest context trebuie observat că noțiunea lui Comte de filosofie se deosebește în mod fundamental de noțiunea lui Brentano. După cum se știe, Comte a fost un oponent al psihologiei bazate pe observația (și percepția) internă (Cours I, 29 și urm.). Însă, pentru Brentano, tocmai percepția internă constituie perspectiva de abordare decisivă pentru cercetarea psihologică (PeS I, 40-48, 61). Acest lucru este important și deoarece pentru el psihologia este, alături de metafizică, una dintre cele două științe filosofice fundamentale (ZPh, 85-100). După Comte, pe de altă parte, psihologia nu aparține științelor pozitive fundamentale ale scării enciclopedice, fiind subordonată fiziologiei.⁸ Relevant pentru diferența dintre cei doi gânditori în această problemă este faptul că Brentano pornește de la o înțelegere a filosofiei inspirată de *Metafizica* aristotelică, una care recunoaște însă în spirit modern rolul experienței interne:

Astfel rezultă că filosofia în sens restrâns este știința care tratează fiindul și caracteristicile lui în măsura în care acesta cade sub concepte care sunt date prin experiența internă, fie că ele sunt obținute numai din aceasta, fie că ele nu aparțin exclusiv experienței externe.⁹

⁶ Cours I, 5, 9, 59-60; GPhN, 278; pentru primele două prelegeri din *Cours de philosophie positive* al lui Comte (1-89) am folosit o copie după exemplarul personal al lui Brentano.

⁷ Aceste „generalități” se referă la legile științelor fundamentale, la metodele lor (observația și experimentul), la întrebuițarea matematicii și la raporturile reciproce dintre aceste științe (Cours I, 9, 59, 86; GPhN, 246 și urm., 270).

⁸ Ms. H 45: Istoria filosofiei. Diviziunea științelor (Gesch. d. Phil. Einteilung der Wissenschaften) (n. 25253), apud. Hedwig, *op. cit.*, XIII (aceste pagini sunt traduse mai jos notele 64-68); Cours I, 30 și urm.; Cours III, 407 și urm.

⁹ Ms. H 45, XIII; în ceea ce privește conceptul de filosofie la Brentano v. și GPhN, 306.

Respect pentru În ceea ce privește raportul dintre teoria lui Comte a celor trei stadii și teoria brentaniană a fazelor filosofiei trebuie spus că, pentru Comte, evoluția spiritului uman în toate domeniile lui de activitate este subordonată unei legi generale. Conform acestei legi, orice formă de cunoaștere umană trebuie să parcurgă trei stadii: stadiul teologic, metafizic și cel pozitiv (Cours I, 8-9). Acestor stadii le corespund trei tipologii diferite de filosofie: filosofie teologică, metafizică și pozitivă, deosebite între ele prin modul în care explică fenomenele (Cours I, 9). Întrucât ultimul stadiu, cel pozitiv, este îndeosebi important pentru tema mea, voi prezenta în continuare pe scurt modul în care a receptat Brentano problematica primelor două stadii, pentru a mă ocupa apoi mai pe larg de analiza făcută de el celui de al treilea stadiu și modului de cunoaștere relativă specific lui.

Primele două stadii sunt caracterizate de faptul că sunt orientate spre căutarea unor explicații absolute ale fenomenelor naturii. Țelul lor constă în indicarea „cum-ului și ce-ului intern al proceselor”, a „naturii interne a lucrurilor” și a „cauzelor eficiente și finale”.¹⁰ În stadiul teologic, cauzele căutate sunt constituite de forțe supranaturale a căror activitate produce fenomenele de explicat.¹¹ Spre deosebire de acest stadiu, stadiul metafizic are o funcție de tranziție întrucât rolul lui este acela de a conduce la stadiul pozitiv. Specificul lui constă în aceea că în cadrul lui forțele supranaturale sunt înlocuite de entități metafizice sau abstracte. Aceste entități nu mai sunt însă interpretate ca fiind transcendente lucrurilor și proceselor ce trebuie explicate, ci sunt înțelese ca forme accidentale capabile să explice acțiunile lor: „Ce este acel ceva prin care un lucru se opune pătrunderii unui alt lucru în el? – Puterea lui de rezistență. Care este cauza datorită căreia aurul este greu? Puterea lui de a fi greu.”¹² În ambele stadii a explica un fenomen înseamnă a indica puterea (supranaturală sau abstractă) care îl produce și ambele urmăresc să obțină cunoștințe absolute, așadar cunoștințe care vor să descopere „principiile interne și temeiurile” lucrurilor și proceselor din natură.¹³

¹⁰ Cours I, 9; Brentano, „Despre legea dezvoltării istorice”, în GPhN, 100; cf. de asemenea 247, și AC, 104.

¹¹ Cours I, 9; GPhN, 247; cf. și 100 și AC, 104.

¹² GPhN, 102; cf. și Cours I, 9; GPhN, 101, 247; AC, 104, 132; aceste pasaje arată că Brentano și-a însușit critica lui Comte a tezei metafizice conform căreia formele accidentale sunt inerente substanței prime (cf. Marty (2011), 105-6). Trebuie, de asemenea, menționat că încercarea întreprinsă de Brentano în disertație (1862) de a deduce în mod riguros categoriile aristotelice se bazează tocmai pe acest mod tradițional de a gândi raportul dintre substanță și accidente (MBS, 148-178; Volpi (2004a; 2004b); Hedwig (2012); Tănăsescu (2015a)).

¹³ GPhN, 901; AC, 104 și urm.

Spre deosebire de ele, stadiul pozitiv al spiritului uman nu urmărește dobândirea de cunoștințe absolute, ci *relative*, cunoștințe care au în vedere *producerea (die Herstellung) de legături între fenomene și legile lor generale și reducerea acestor legi la legi și mai generale*.¹⁴ Argumentarea lui Comte, pe care o redau aici în versiunea fidelă a lui Brentano, susține că nu este rațional să ne propunem să atingem cunoștințe absolute despre lucruri și despre cauzele lor. Un asemenea mod de a proceda nu aparține fazei pozitive, ci teologice sau metafizice a dezvoltării spiritului uman, faze în care cercetătorii erau preocupați de descoperirea unor concepte absolute precum „natura internă”, „originea și cauza finală a lucrurilor și a lumii”.¹⁵ Însă geneza epocii pozitive a spiritului prin Galilei, Bacon și Descartes¹⁶ și dezvoltarea științelor naturii au dezavuat acest procedeu întrucât au arătat că țelurile urmărite prin el nu constituie o sarcină realizabilă a cercetării științifice (Cours I, 19, 52). După Comte, omul de știință nici nu poate, nici nu își propune să răspundă la întrebări esențialiste: „Ce este gravitația? Ce este greutatea corpului și care sunt cauzele ei?”, întrucât ele sunt străine cercetării naturalist-științifice (AC, 117; ZPh, 95 și urm.; Cours I, 15 și urm.; Cours II, 188 și urm., 198). În schimb, tot ceea ce poate el să facă – și în aceasta constă realmente sarcina omului de știință – este să sesizeze

¹⁴ AC, 114 și urm.; asupra conceptului de explicație la Comte *cf.* și 105, 111, 118; întrucât ideile din studiul despre Comte au fost preluate în prelegerea inaugurală ținută de Brentano la Universitatea din Viena, voi trimite și la locurile paralele din această scriere (*cf.* Brentano, ZPh, 89 și urm.; Cours I, 5, 14 și urm.). Expunerile lui Brentano asupra acestei probleme ne permit să reconstruim concepția asupra științei a lui Comte ca pe un model teoretic care constă din următoarele momente (1) „observarea fenomenelor și a succesiunii lor”; (2) căutarea asemănărilor între diferite cazuri; (3) cercetarea „relațiilor generale și neschimbătoare ale fenomenelor, adică a legilor corelațiilor dintre ele”; (4) explicarea fenomenelor prin subordonarea lor sub fapte generale (legi); (5) reducerea acestor legi la legi fundamentale și mai generale (AC, 105, 111; ZPh, 89); primele două momente sunt preluate din prelegerea inaugurală menționată, prelegere în cadrul căreia modelul este prezentat mai amănunțit ca în AC. Merită remarcat aici că scrierile timpurii ale lui Brentano despre Comte conțin argumente convingătoare pentru interpretarea celei de a patra teze de abilitare a lui: adevărata metodă a filosofiei este metoda științelor naturii, în sensul identității metodice dintre cele două discipline (Mezei și Smith, *op. cit.*, 2). O interpretare mai puțin strictă a acestei teze constă în aceea că filosofia și psihologia nu procedează identic, ci analog cu știința naturii în sensul că și ele, ca și știința naturii, își extrag conceptele fundamentale din experiența obiectului studiat (*cf.* Volpi (1989) și Hedwig, *op. cit.*, XXXVI și urm.; (1988)).

¹⁵ AC, 105; ZPh, 89, 95; Cours I, 10 și urm.; conform lui Comte, unul dintre avantajele filosofiei pozitive constă tocmai în renunțarea la căutarea naturii interne a lucrurilor (Cours I, 89).

¹⁶ Cours I, 19, 52.

Respectiv asemănările dintre fenomene, de pildă dintre căderea corpurilor pe pământ și rotația planetelor în jurul soarelui, și, în pofida deosebirii dintre ele, să le conceapă ca manifestări diferite ale legii gravitației. Această lege „indică doar un fapt general simplu, constatabil matematic, fără nicio dorință himerică de a afla natura internă și cauza primă a interacțiunilor cerești și a forței gravitaționale terestre” (Cours II, 188).¹⁷ Consecința acestei teze este aceea că mărimi care, secole de-a rândul, au fost considerate ca proprietăți absolute, indestructibile, ale corpurilor, s-au dovedit a fi relative, așa cum este cazul greutății, care reprezintă o mărime dependentă de poziția corpului în raport cu centrul de greutate al pământului și care este direct proporțională cu masa corpului și invers proporțională cu pătratul distanței față de acest punct.¹⁸

Rezumând, știința este pentru Comte o întreprindere care operează numai cu cunoștințe relative, deci cu cunoștințe referitoare la relațiile dintre fenomene și legile lor și dintre aceste legi și legile ultime, și care nu are niciun interes pentru concepte metafizice precum natura internă sau cauzele eficiente ale lucrurilor.

În articolul său, Brentano apreciază în mod deosebit atât eliminarea de către Comte a căutării cauzelor ultime ale lucrurilor, cât și ideea caracterului relativ al cunoașterii omenești, adică a limitării ei la cunoașterea fenomenelor și a legilor lor.¹⁹ Aceste teze vor fi preluate, patru ani mai târziu, în lucrarea lui fundamentală consacrată psihologiei empirice în 1874, unde vor fi însă puse în legătură cu problema percepției externe.²⁰ Procedând astfel, Brentano renunță

¹⁷ Pentru Comte, legea gravitației universale este legea pozitivă cea mai generală pe care o cunoaștem întrucât explică atât fenomenele cele mai familiare, de pildă, căderea corpurilor, cât și fenomene fizice îndepărtate precum mișcarea sateliților în jurul planetelor și a acestora în jurul soarelui (Cours I, 54; Cours II, 188; cf. și AC, 111 și ZPh, 90).

¹⁸ *Op. cit.*, 187. Deși Brentano nu recurge la acest exemplu, caracterul relativ al unei cunoștințe poate fi bine pus în evidență pe baza comparației dintre masa și greutatea unui corp. În timp ce masa este o proprietate fundamentală a corpului care nu depinde de condițiile de mediu în care se află corpul și care are o valoare constantă în raport cu orice corp ceresc, greutatea depinde de locul corpului și variază în funcție de forța câmpului gravitațional care acționează asupra lui, respectiv unei forțe gravitaționale de 1 N pe pământ, îi corespunde o forță gravitațională de 0,17 N pe lună și de 2,65 N pe Jupiter. În aceste condiții, cunoașterea valorii masei corpului poate fi considerată o cunoștință absolută, pe când cunoașterea greutății lui una relativă întrucât constituie expresia unei valori relative la forța câmpului gravitațional la care este raportată.

¹⁹ ZPh, 96.

²⁰ Cf. ZPh, 96 și AthW, 853-4. Referitor la cunoașterea lumii externe, calitățile primare nu pot fi cunoscute în sine, în mod absolut, ci doar din perspectiva mărimii lor relative și a raporturilor lor reciproce. Teza privitoare la valoarea relativă sau la adevărul doar fenomenal al cunoașterii sensibile a fost susținută de către Brentano de timpuriu și a

însă la una dintre asumțiile fundamentale ale studiului despre Comte, anume la ideea unei cunoașteri științifice relaționale obiective care se referă la fenomene fizice existente în mod real independent de cunoașterea noastră. Cu toate că și în lucrarea tocmai amintită este păstrată teza conform căreia știința modernă a naturii studiază relațiile legice de succesiune și coexistență ale fenomenelor, fenomenele²¹ fizice nu mai sunt considerate, ca în studiul despre Comte, ca existente în mod real, ci în calitate de conținut al percepției externe. Din acest motiv, le este atribuită doar existență „fenomenală și intențională” (PeS I, 129), deci doar existență în calitate de conținut al cunoașterii sensibile, în timp ce fenomenele psihice sunt considerate ca fiind singurele existente în mod real întrucât doar ele există așa cum ne apar. Astfel Brentano modifică perspectiva lui Comte întrucât diferența: „intențional / fenomenal” – „real”, devine centrală pentru el, pe când Comte era preocupat în primul rând de raporturile dintre fenomene și legile lor. La aceasta se adaugă faptul că în lucrarea menționată Brentano își însușește critica modernă a percepției externe (Locke, (PeS I, 13)) și accentuează, în spirit cartezian, superioritatea și evidența percepției interne față de cea externă. Pe această bază el se crede îndreptățit să susțină superioritatea psihologiei ca știință a fenomenelor psihice în raport cu știința naturii ca știință a fenomenelor fizice.²²

fost menținută până la sfârșitul carierei lui, în pofida modificărilor importante survenite de-a lungul timpului în gândirea lui. Astfel, în prelegerile timpurii despre metafizică ținute la Universitatea din Würzburg el afirmă: „Admitem că mărimea absolută nu este cognoscibilă, ci doar cea relativă. Însă [...] doar ea contează.” (M 96, Bl. 37/LXVI)

²¹ În ceea ce privește termenul „fenomen” la Comte, trebuie să facem două observații. Pe de o parte, Brentano accentuează că „fenomen” la Comte nu înseamnă contrariul vreunui lucru în sine incognoscibil, ci că el stă în relație cu alte lucruri, ale căror proprietăți sunt cognoscibile în manieră relativă (AC, 113-4; cf. în legătură cu concepția lui Brentano PeS I, 13-4, 28, 129 și urm., 233-4; DP, 129, 131). Pe de altă parte, spre deosebire de PeS, unde Brentano distinge clar între fenomenul fizic înțeles drept conținut al senzației (culoarea văzută, de exemplu) și cauza sa fizică (PeS I, 13-4, 138 și urm.), în studiul din anul 1869 el îl urmează pe Comte, înțelege „fenomen” ca fiind sinonim cu „fapt” (*Tatsache*) și folosește termenul pentru a desemna procese din natură: căderea unui corp, mișcarea planetelor în jurul soarelui (AC, 111-2, 114, 118; GPhN, 254). Aceasta corespunde tezei lui Comte conform căreia fenomenele sunt obiecte ale *observației și ale experimentului* și nu, așa cum este cazul la Brentano, *conținut al actelor psihice* (Cours I, 9; PeS I, 140). După cum am observat deja, în stadiul pozitiv al gândirii explicarea fenomenelor nu se mai face prin forțe supranaturale (explicație teologică) și nici prin entități abstracte (explicație metafizică), ci pe baza legilor generale (explicație pozitivă, Cours I, 9).

²² În treacăt fie spus, asocierea știință a naturii – percepție externă – fenomen fizic nu este cu totul concludentă deoarece știința naturii nu se servește în mod direct de

Respect pentru **3. Teoria lui Brentano a celor patru faze ale filosofiei**

Brentano și-a conceput teoria celor patru faze ale filosofiei în jurul anului 1860, a prezentat-o pentru prima dată în *Istoria științelor bisericești* (*Geschichte der kirchlichen Wissenschaften*) (1867), pentru ca să o reia mai apoi într-o formă aproape neschimbată în prelegerile ținute la Universitățile din Würzburg și Viena.²³ În acord cu această teorie, evoluția gândirii filosofice în fiecare mare epocă istorică (Antichitatea, Evul Mediu, Epoca Modernă) este supusă unei legi generale conform căreia gândirea filosofică parcurge un ciclu care debutează cu o perioadă ascendentă urmată în mod necesar, legic, de alte trei faze de declin.²⁴ Primul stadiu al dezvoltării este caracterizat de dominarea interesului teoretic și a unei metode de cercetare conforme naturii obiectului de cercetat („*naturgemäße Methode*”).²⁵ În acord cu legea lui Brentano, în prima

percepția externă, ci de observații prelucrate științific și de rezultatele experimentelor. În analizele lui Brentano nu apar însă asemenea medieri, ci doar percepția externă (PeS I, 13 și urm., 28 și urm., 128-9). În acest context, trebuie observat că știința modernă a naturii a știut să neutralizeze caracterul înșelător al percepției externe și că s-a descurcat de minune cu datele oferite de ea. La aceasta se adaugă faptul, cunoscut de către Brentano, că psihologia acelei vremi era încă departe de a fi descoperit legi a căror generalitate și forță explicativă s-ar fi putut compara cu legile științei naturii (PeS I, 66; pe de altă parte, v. J. St. Mill ((1868a), 56)) despre legile asociației, care, din punctul lui de vedere, joacă pentru psihologie același rol ca și legea gravitației pentru astronomie; pentru o critică a legilor asociației, v. J. Müller ((1927), 84 și urm.) și observațiile referitoare la el ale lui Brentano din DP (4, 44)).

²³ GkW, 538 și urm.; v. și Stumpf (1919), 89-90; în legătură cu această problemă, Hedwig observă: „[...] după cum se știe, primele motive ale teoriei brentaniene apar în jurul anului 1860, când Brentano eșuase cu disertația despre Suarez, căutase, între timp, o altă temă, (probabil «individuația»), pentru a se opri, în cele din urmă, la Aristotel (MBS), considerat, mai târziu, drept «omul tuturor timpurilor.» (corespondență personală (20. 10. 2016)); v. și valoroasa lucrare a lui Werle (1989), precum și Mezei și Smith (1998); o privire de ansamblu asupra problemei în contextul secolului al XIX-lea oferă Geldsetzer (1968).

²⁴ În DG, Brentano nu lucrează cu o teorie a celor trei faze (Mezei și Smith, *op. cit.*, 13-4), ci cu una a celor patru faze (DG, 85-6).

²⁵ Expresia „conformă naturii” [obiectului de cercetat, adaosul meu, I. T.] nu poate fi echivalată pur și simplu cu sintagmele „empiric” sau „bazat pe experiență”. Căutarea teologică a cauzei prime a lumii se ghidează după o metodă conformă naturii obiectului, însă nu și empirică, căci nu face apel la cunoașterea divinității pe cale inductivă, empirică (PeS I, 106; LRU, 64;). Așa cum am spus, Brentano prezintă pentru prima dată teoria celor patru faze în *Kirchengeschichte* a lui Möhler, însă aici el nu aduce în discuție decât primul criteriu (interesul teoretic), fără a vorbi despre o „metodă conformă naturii” (GkW, 538 și urm.). Putem observa, de asemenea, că

fază de declin interesul teoretic se diminuează, iar cercetarea filosofică este preocupată în principal de teme etice.²⁶ Tot din diminuarea interesului teoretic rezultă și cel de al doilea stadiu al decăderii, scepticismul, a cărui consecință este pierderea încrederii în capacitatea spiritului uman de a ajunge la cunoștințe sigure. Totuși, neîncrederea sceptică nemulțumește din punct de vedere psihologic întrucât nu satisface o nevoie fundamentală a spiritului uman, nevoia de cunoaștere și adevăr. Stadiul extrem, ultim, de declin se constituie, de aceea, ca o reacție la neîncrederea sceptică și încearcă să satisfacă această nevoie prin intermediul unei metode supranaturale, prin speculație. Însă, în acest mod, „se născocesc moduri de cunoaștere cu totul nenaturale, principii lipsite de orice temei rațional (*ohne alle Einsicht*), facultăți geniale, nemijlocit intuitive”, care nu au nicio bază reală.²⁷ Conform acestei scheme, evoluția gândirii filosofice, în Epoca Modernă, de pildă, arată după cum urmează: faza ascendentă de la Bacon și Descartes până la Leibniz și Locke; prima fază de declin, de la Berkeley până la Iluminismul în Franța și Germania; cea de a doua, scepticismul, de la David Hume până la Thomas Reid; ultima fază, de la Kant și idealismul german până la Herbart și Schopenhauer (VPhPh, 18-23; GPhN, 1-76).

Un alt aspect important de discutat în acest context este următorul: pentru Comte legile științifice nu pot doar să explice fenomenele, în cazul de față succesiunea diferitelor concepții filosofice, ci pot să le și prevadă într-o oarecare măsură (Cours I, 51; ZPh, 96). În acest context se pune întrebarea dacă și în ce măsură legea fazelor a lui Brentano poate prevedea evoluția viitoare a

metoda este tematizată doar în caracterizarea fazei ascendente și a ultimului stadiu de decădere a filosofiei. Hedwig trimite la faptul că expresia „*naturgemäß*” (conform naturii [obiectului de studiat, I. T.]), care se referă la metoda aristotelică, apare deja în MBS (194) [...]” (corespondență personală (20. 10. 2016)).

²⁶ O caracterizare concludentă a fazelor de declin în teoria brentaniană poate fi găsită în Mezei și Smith (*op. cit.*, 30-33).

²⁷ VPhPh, 7-9. Totuși, istoria filosofiei medievale pare a constitui o excepție întrucât Brentano nu judecă doar negativ faza ei de declin. Dacă îi lăsăm la o parte pe Nicolaus Cusanus și Raymundus Lullus, exponenți ai perioadei de declin, textele lui arată că el apreciază în mod deosebit „teologia mistică” (Johannes Gerson, Johannes Tauler) a acestei perioade întrucât ea a încercat „să reorienteze interesul de la speculația argumentativă spre mistică” și a accentuat astfel rolul iubirii în cunoașterea lui Dumnezeu (GkW, 539-540, 576-577; GMPH, 87-95; VPhPh, 15 și urm.). În acest context, Hedwig observă: „În Münster (1859) Brentano citea deja pe lângă Toma din Aquino și scrierile Teresei din Avila și ale lui Johannes din Kreuz. Într-o scrisoare către Gunda von Savigny (8. 9. 1859), el afirmă: «Astfel, pornind din puncte diferite, mistica și scolastica își întind reciproc mâna spre a se întâlni acolo unde ambele devin adevăr»” (corespondență personală (13. 12. 2016)). În acest sens Stumpf susține că Brentano „punea un accent extraordinar pe meditație [...], așa cum fusese ea practică de ascetica și mistica medievală.” (Stumpf, *op. cit.*, 93)